

СУЖАЧА

УКРАЇНСЬКА

ЕМІГРАЦІЯ

ТА ІІ ЗАКОНА

О. РЯСТ.

**Сучасна українська еміграція та її
завдання.**

1923.

карня т. Щипіорно.

Українська еміграція опинилась після переходу українського війська через р. Збруч 18 листопаду 1920 року у великому числі поза межами своєї Батьківщини. В одній тільки Польщі нашої еміграції з Великої України не менше, ніж 35 тисяч. Кількість українців, що примушена була покинути Рідний Край одночасно з Московською Добровольческою армією, так само доходить до 30 тисяч. Коли додати до цих чисел тих українців, що емігрувались до Румунії, а також і тих, що на протязі 1921 та 1922 років вивтікали з України за кордон, то загальне число українських емігрантів не буде перевищувати поважну цифру — 100.000 людей.

Опинившись за кордоном, еміграція українська не могла притулку собі знайти в одній якійсь країні, а тимчасово, аж до повороту на Батьківщину, мало не по цілому світу розселилась. Найбільше число емігрантів наших осіло в державах сумежних з Україною, а саме в Польщі та Румунії а також в Болгарії. Поваж-

на кількість їх і в Сербії росташувалась. Маються значні кольонії емігрантів - українців в Чехо Славії, Туреччині, Німеччині та Австрії. Менші кольонії в Угорщині, Франції, Бельгії. Хвилі Української еміграції докотились і до Єгипту та Америки, як Північної так і Південної бо чимало наших примусових виселенців опинилось аж в Аргентині, Канаді, Бразилії, Північних Штатах Американських то що.

Переважаюча кількість української еміграції — це люде української національності. Менший відсоток припадає на громадян України інших національностей: жидівської, польської та найменше всього московської.

Склад еміграції.

З певного погляду всю еміграцію з України поділити можна на дві основних групи. До першої належать військові — старшини і козаки, що перебувають тепер згідно з законами та міжнародною практикою в умовах інтернування в спеціальних таборах чи обозах („лагерях“ по московському кажучи). Є такі табори в Польщі, Румунії. Значна частина інтернованих наших вояків, або постійно спорадично, перебуває на різних „роботах“. Почасти ціми роботами інтерновані самі собі хліб добувають; почастиж з їх-

ньої праці користуються уряди, або окремі особи тих держав, де інтерновані притулок собі знайшли. Згадані „роботи“ провадяться „спілками“ — партіями; певна частина інтернованих, що беруть участь в „роботах“, працює по одинці, самотужки. Здебільшого умовини праці інтернованих вояків тяжкі, а та енергія, яку вони затрачають під час работ, відповідною нагородою не окупляється: наших інтернованих робітників визискують дуже, хоч і дуже вихвалюють та цінять за їхню працездатність і велику сумлінність. Треба зазначити, що наші інтерновані вояки—і ті що в таборах сидять і ті, що по різних „роботах“ поневіряються, більш-менш заховали свою організованість, утримують тісний звязок поміж собою, одне одному з послідньогого допомагають і кожної хвилини можуть стати організованими до повороту на Україну. Спільно з козаками перебувають старшини, навіть разом з ними в партіях на роботах працюють, не кажучи вже про те, що вкупі з ними гірку долю й недолю в таборах ділять.

До другої групи належать різні Цивільні елементи української еміграції: бувші урядовці та співробітники українських державних установ—звільнені тимчасово в довго-терміновий відпуск, взагалі громадяне Української Народ.

ньої Республіки, що разом з військом її залишили Батьківщину, не бажаючи наряджати життя своє на небезпеку під Московською окупанською владою, робітники, купці, промисловці то що. Серед цієї групи мається чимало людей різних професій: є професори університетів, гімназій, семінарій, є літератори, адвокати, артисти, малярі, інженери, техніки, професійні кваліфіковані робітники то що. Де-яка частина емігрантів цієї групи знайшла собі заробіток у чужих країнах відповідно фаху своєму і заробляє не так уже злиденно, але більшість в дуже скрутному становищі перебуває почасти через те, що не може через незнання чужих мов, до місцевих обставин приспособитись, а почасти через перепродукцію на різних ділянках знання і праці місцевих сил.

Боротьба не закінчилась!

Вся українська еміграція опинилась по-за межами своєї Батьківщини, через те, що не захотіла залишитись під ворогом, який збройною силою та підступом підбив під себе нашу Україну. Цим ворогом є Москва з її сучасним комуністично-большевицьким урядом та поставлений од цього уряду так званий уряд Світської Ук-

раїни (на чолі з румуном-болгариним Раковським). Уряд Совітської України є неправний силою багнетів над народом нашим поставлений. Править він та порядкує на Україні тільки через те, що спирається на озброєну чужоземну московську армію та різні „чека“, „особполітотдєли“ (большовицькі шпійонсько-жандарські установи), які розстрілами, тюрмами, примусовими тяжкими роботами та виселеннями в московські губернії тероризують, залякують і пригноблюють наш народ. Пануючи над нашим народом проти волі його, Москва та наймити її і пахолки, що в Українському Большевицькому Уряді участь беруть добре знають з якою великою ненавистю ставиться до них все населення України та як воно жде не діждеться того радісного дня, коли прийде сподівана воля і настане час розплати за все, що заподіяв лихого чужоземець-москаль народу українському. Страх цієї кари, почуття небезпеки та розплати за десятки тисяч розстріляних, закатованих, за спалені хати, за розграблене різними реквізіціями і „продналогами“ чи „розверстками“ майно народне, примушує московську владу з її українськими наймитами ще більше притискувати наш народ і в тяжкій неволі його тримати. Та яким тяжким не є становище Українського народу під чужою оку-

панською владою, він певен, що влада ця довго не продержиться, а чи буде силою скинена з свого панування, чи сама завалиться. Передбачаючи цей радісний в життю України день, наш народ по змозі готується до нього, щоб використати його для національно-державної мети. Метою цією є здобуття, затвердження і зміцнення нашим народом своєї власної, незалежної від чужинців і сусідів, Суверенної Української Держави. Більшість нашого народу уявляє собі Українську державу, як Українську Народню Республіку.

Надії на еміґраційне громадянство*

Працюючи над цією справою, всіх сил вживаючи, для того щоб здобути собі належну державу, Український народ велику надію покладає на українську еміґрацію: він вірить, що еміґрація ця, на чолі з Урядом Українським так само для добра України працює, своїх відповідальних обов'язків перед Батьківщиною і історією не забуваючи. Можна сказати більше: де-хто з наших братів і земляків, під Московською ворожою владою перебуваючи, сподівається, що власне Уряд Український, працюючи вкупі з рештою еміґрації здобуде спасену волю Україні

і признання їй, як Незалежній Державі, од Інших Держав і Народів. Може отакі сподіванки й перебільшеними можна назвати, а проте вони самі за себе промовляють, та ще більше почуття обов'язку в стосункові до Батьківщини перед цілою українською еміграцією ставлять.

Українська еміграція є органічною інтегральною частиною цілого українського народу, що під чужою владою перебуває. Політичні думи, культурно-освітні стремління і організаційні змагання до утворення власної держави української нації повинні наскрізь прийняти і українську еміграцію, яка в спеціальних умовах свого перебування на чужині, здебільшого в Європейських державах, мусить тут виконати відповідальну частину загально-національного і загально-державного програму української нації, а власне ту частину, що її народ наш під окупаційною владою доконати не може, а яка про те має величезне значіння в справі будівництва Української Держави. Не марнотратним, не яловим повинно бути життя і перебування нашої еміграції по-за межами Батьківщини, та повним глибокого змісту та позиточних наслідків для рідного краю! Глибоке розуміння потреб нашого національно-державного руху і контактна согласована праця з тою роботою, що прова-

диться на Україні, ось ще головним чином буде ціхувати працю емігранції за кордоном, коли вона захоче як слід виконати свій обов'язок перед рідним народом. В свідомості нашого народу відбувається великий процес перегляду і ревізії тих шляхів, що ними нації до здійснення своїх державних ідеалів доходять; цей процес йде в парі з муравлиною працею: 1) консолідації національної волі, 2) усунення всього того, що зміцненню її перешкоджає, до роз'єднаності її приводить, 3) витворення реальних, дійсних, а не показних чинників державного будівництва України. Той, хто знає розмах-масштаб стихійно-народнього руху за українізацією нашої церкви і її незалежністю, як церкви національної, як церкви „Бога живого“ той, хто спостерігає зріст і поглиблення свідомості національної нашого села, кристалізацію почуття відрубності національної від сусідних націй—польської та московської, той хто здає собі звіт з таких фактів, як поширення ворожости до московських наїздників за насильства, грабіжництво і гвалти їхні над українською людністю, як нехіть до московської книжки, а натомість любовь і горливість до рідного слова друкованого що де далі то все більше і більше зростає, той не може не побачити в цих і подібних ім явищах оз-

нак національної свідомости народу нашого і великої підготовчої праці його до здобуття власної держави.

Загальні завдання української еміграції.

Согласно з цією працею повинна провадити свою працю і наша еміграція.

В першу чергу треба їй проревізувати-переглянути ті шляхи, якими йшла вона досі, щоб здійснити політично-соціяльні і державні ідеали українського народу, перевірити своє дотеперішнє поступування в справах, що тичаться будівництва української держави, і чесно поставитись до тих висновків, які логично випливати будуть з цієї критичної роботи над собою: коли знайдеться помилка, то слід направити її, коли відчується фальш чи неправда, то знайти в собі мужність визнати їх і на майбутнє уникати.

В тій великій роботі, якої доконала українська інтелігенція в справі збудження національної свідомости українського народу та покликання його до чинної боротьби за власну державність, як таку державність, що дає найбільше забезпечення його політичним, і соціяльним і культурно-освітнім змаганням, очевидно, не могло не бути помилок, часом великих, часом і трагичних по своїм наслідкам. Коли підходити

до оцінки цих помилок, що їх допустились і вожді нашого народу і окремі партії політичні, з погляду історичного, — то їх печасті можна визнати за неминучі і непоборимі. Не завжди вина в історичних помилках цілковито падає на окремих осіб хоч якою б сильною значею була їх участь в тих чи інших історичних подіях,

Окремі особи примушені діяти, плани свої чи свого громадянства переводити серед певних несприятливих обставин і з такими даними фінансовими, моральними, мілітарними засобами; з такими співробітниками, що при всіх зусиллях їх не в стані вони бувають подолати сил супротивних.

Отже і українській еміґрації, до перегляду своєї дотеперішньої праці на ґрунті будівництва Української державности приступаючи, слід обачно поставитись до так званих „помилоч“ провідарів українського державного руху і ролі в ньому окремих осіб та поодиноких політичних діячів. Ми звичку погану засвоїли од інших — плюгавити своїх визначних людей не шанувати ні їхньої праці, не знання ними нашої державної справи ні само посвяти їхньої для неї. Часто-густо таким поведженням з ними, до того ж не завжди справедливим і обґрунтованим, ми шкоду завдаємо самім собі, бо від-

пихаємо визначних людей од співробітництва з нами, вливаємо до їхньої свідомости певне знечочення і невіру, — а в результаті такої небачности знесилюємо наші можливости, забуваючи, що не так багато маємо людей, що одповідали б всім вимогам, з якими підходити до державного чи політично-громадського діяча треба.

Слід берегти тих діячів наших, що мають сталеву волю, ясність думки, здатність до праці, тактовність в обходженню з людьми, політичну освіту широкої маштаб в роботі і чесно ставляться як до своїх обовязків так і до державних грошей. Обективна оцінка безкористної діяльності цих людей з боку громадянства, неминуче звязана з пошаною та довіррям до них. дасть їм моральні сили з подвійною енергією для загальної справи працювати і наочно скрутки своєї роботи громадянству показати.

Це не значить, що діяльність наших політичних та державних діячів повинна проходити без критики чи під покровом тайни якоїсь. Навпаки, чим більше світа буде, безсторонньої критики, любовью до справи продиктованої, тим більше і користи для справи буде, тим ціннішою буде державному чи політичному діячеві та допомога, ця критика принесе йому. Він що її потребує, вона органічно необхідна для нього. На привеликій жаль такої критики

наш державний діяч досі майже не мав. Українська преса політична, а так само й практика політично-громадянських угруповань позначалась в цій справі рисами тенденційного гуртківства, обмежености і сектанства.

Дуже часто замість об'єктивної оцінки своєї діяльності наш державний діяч зустрічав з боку згаданих джерел критики повне непорозуміння своєї праці, наумисність, а то й злобу неоправдану. Ще частіш якась негативна-дрібна риза чи помилка данного діяча роздувалась до неймовірних розмірів, а позитивніші, цінніші риси і заслуги його забувались до такої міри, що ніби витворювалась ілюзія повної невідповідности його до тої праці, за яку він з волі того ж таки громадянства брався.

В такій молодій формації державній, якою є форма цієї державности української, подібне відношення до визначних наших діячів — це недоцільне, необачне і шкідливе марнотратство певних цінностей державних, марнотратство, що нічого спільного з інтересами нашого державного будівництва не має. І тим більше ціх метод на еміграції треба позбутись бо самі матеріяльні і моральні умовини, серед яких емігранти наші перебувають, не дуже сприяють рів-

новазі в оцінці діяльності як окремих людей, так і цілих угруповань.

Спокійна, об'єктивна оцінка тих наших державних діячів, що працюють для загальної справи за кордоном, переведена з додержанням до них вимог обачності, дасть нам більш менш певний критерій, з яким повинні до цієї відповідальної і тендітної справи приступати.

Коли такий діяч мав зазначені вище риси державного мужа, коли він виявляє їх і в складних умовах еміграції, працює не для власної амбіції і слави, а для добра держави, коли в праці цій він уникає сепаратизму, а шукає звязку і контакту з иньшими, коли при цьому уміє він підпорядковуватись державній дисципліні і авторитетним директивам та побажанням урядового характеру, коли одночасно з цим він виявляє певну сталість в переведенню програмових завдань державних,—то такому діячеві ми повинні своє довірря віддати і морально допомогти йому в його відповідальній праці.

Коли ж серед нас знаходяться „діячі“, що цих рис не виявляють, а натомість, претендуючи на ролю провідарів нації чи державних мужів її, показують, що не здатні до цього, бо швидко міняють свої погляди, свою тактику замість сталости політичної шараштаються від одної кон-

цепці чи тактики до другої, замість витримки і рівноваги позначають свою працю імпульсивністю, необміркованістю або доктринерством. То ясна річ, що таких претендентів на державних діячів не можна визнати за людей, вартих довіря Громадського і права керувати політичною думкою нації або верховодити державними справами її. Зрозуміло через що: такий діяч занадто дорого коштує і нації і її громадянству. Він як мала дитина, грається з покладеними на нього обов'язками, не почуває відповідальности за зроблені ним легковажно вчинки і з легкою душею та серцем, як метелик якийсь, перелітає від ілюзії праці, яку ніби він провадив, до певної бездіяльности. Не більшу вартість з погляду державного уявляє й той претендент на державного мужа, що замикається в вузьких межах нежиттєвої доктрини, намагаючись навязати її Громадянству, якому тісно в цих шорах перебувати, бо живе життя вимагає од нього не мертвих формул і тупого малпування збанкротованих методів, а чуйного реагування на нові, змінливі вимоги і потреби. Ясна річ, що кожна сила для нашої справи повинна бути зужиткована. А в тім то й річ вся, щоб зужиткувати її найдоцільніше і з найбільшою користю. Не кожний, хто претендує на ролю державного діяча,

справді може без шкоди для державної справи братись за неї чи наблизатись навіть до стерна її. Очевидячки, що схарактеризовані вище два протилежних типа претендентів на державних діячів не мають давних шоб здійснити свої претензії в інтересах державної справи. В більшій чи меншій мірі ці типи повторюються часом, де в чому модифікуючись, і поміж нашою еміграцією. Було б самогубством для наших національних інтересів підживлювати оскомину таких кандидатів до дальших їхніх претензій на верховодарство державними справами. Громадянство, що безкритично потурає таким амбіціям, часто хоробливим і смішним, а для нашої гідности державної образливим, показало б тільки, що воно не доросло до власної держави, бо не вмiє як слід використати своїх діячів або, не має ще відповідної школи і критерія, шоб розпізнати їхню здатність до одповідальної праці. Не кожний письменник чи учений, хоч би в своїй галузі перед усім народом нашим і мав аж он які заслуги, хоч би силу силенну книжок понаписував та слави великої собі за це зажив,—може бути добрим міністром, навіть повітовим начальником, а тим паче на чолі уряду стояти. Будівництво Української Держави менше од усього походить на писання

книжок з красного письменства або минувшої історії чи публіцистики. Воно вимагає від державного діяча великого знання техніки будівництва держави прозорливости майбутнього, уміння орієнтуватись в складних обставинах сучасного життя, як українського так і міжнародного, почуття міри і такту, а найпаче систематичної невтомної, так званої „чорної“, праці, до якої не кожний здатен.

Еміґраційні умовини дають пізнати нам ближче і докладніш одне одного. Пізнаючи себе мусимо установити питому вагу відповідности окремих осіб до державної праці, щоб потім, після повороту на Україну, не приряджувати до неї тих, хто тільки шкодити або вносити буде несистематичність та безладдя до неї.

Одною з головних причин, що привели нас до еміґрування, було, як відомо те тяжке становище в якому опинилась наша озброєна сила позбавлена можливости мати для своєї боротьби з ворогом конче потрібну кількість амуніції, сачітарних ліків, одежі та иньших предметів військового постачання. Починаючи з 1918 року і кінчаючи 1920 р. Україна фактично була заблокірована і перебувала в таких обставинах, що не дозволяли урядові її заопікуватись як слід військово-амуніційним та всяким иньшим

задоволенням потреб нашої боротьби. Але й'ю, перепону можна було б до певної міри подолати, коли б внутрішні стосунки на Україні відповідали головним вимогам військової боротьби. Остання може щасливий вигляд мати тільки тоді, коли при всіх иньших сприятливих обставинах, так зване „запілля“ армії є організоване в спосіб що зміцняє моральну сталість дієвої армії. Єдність народніх настроїв, спільність політичної думки, твердість уряду, і сталість—пелі умовини, що забезпечують моральний дух армії. Де сила хоч одної з ціх умовин захитана, там державна влада не може бути певною, що армія до кінця виконає свої обовязки, бо почуття відповідальности за них буде виснажене у неї власне розкладовим впливом дисгармонії в чинності зазначених вище факторів моральної сили армії.

Коли поглянемо на пройдений шлях боротьби нашого війська за Українську Державність, то мусимо признати, що тільки наша армія могла так довго витримувати тягар оружної боротьби серед обставин, що цілковито не сприяли успіху останньої. Не говорячи про умовини чисто мілітарного характеру, як от переважаюча кількість ворога, незабезпеченність постачання то що, армія багато терпіла від не-

відповідности, а то й браку моральних стимулів її боєвої сили.

Армія відчувала на собі хиби нашого державного верховодячого органу та його виконавчих апаратів на місцях. Армія знала, що українське громадянство не сконсолідувалось, не з'єднало всіх своїх сил для організації боротьби і не уявляє однолітного національного фронту, який своєю єдністю, согласованістю і вищою державною дисципліною давав би образ самопосвяти громадянства і підпорядкованості його державним інтересам, що їм так загрожувала смертельна боротьба з ворогом. Це було „прокляттям“ для нашої армії. Але мало того: неконсолідованість, непідпорядкованість окремих партійних угруповань єдиній ідеї,—ідеї виборення власної державности, брак державної дисципліни у окремих осіб і партій відіграли роль фатума в історії нашої боротьби.

Слід тільки оглянутись на етапи останньої од 1917 року почавши, і ми побачимо, що найбільших, іноді здавалось несподіваних і дивних, придбань ми досягали тоді, коли національна консолідація охоплювала найширші елементи нації, коли інтереси нації і держави брали вверх над інтересами окремих класів, або угруповань партійних. Прикладом тому служити мо-

жуть перші часи Центральної Ради і перші часи Директорії. Навпаки тоді, коли ця консолідація підупадала, а верх над нею брали інтєреси партійні—ґрупові, в такі періоди нашої боротьби ми терпіли неупади і оден за другим тяжкі удари од наших ворогів. Це лихо буде переслідувати нас доти, доки наші партії не зрозуміють і серцем не відчують тяжкої науки нашої історії новітньої. Справа здобуття Української Держави це справа цілої нації української, а не якогось кляса її чи партії,—от через що порозуміння, согласованність всіх чинників громадянських і співпраця їх є умовою, без додержання якої ми ніколи своєї мети державної не досягнемо. Не можна ж забувати, що таким шляхом консолідації всіх національних сил в справі організації своєї держави, принаймні на перших початках повстання її, йшли досвідченіші та організованіші нації, як от Чеська наприклад. Цей шлях і для нас є єдиним, бо він забезпечує найменшу затрату сил, жертв, енергії з найбільшими позитивними наслідками.

Отже пріорітет державности над партійністю, загально-національних інтєресів над клясовими та ґруповими. партійними мусимо ми на еміґрації зрозуміти і відчувати як категоричний

імператив, як одну з головних умовин нашого державного будівництва! Зрозуміння ваги цієї тези навчить нас підпорядковувати себе і свою діяльність вимогам державної дисципліни, а це своєю дорогою не може не вплинути на поглиблення і зміцнення нашої організованості. Наша сила в єдності, а порука успіху наших змагань в державній слухняності!

Є всі данні думати, що еміґрація українська, пройнявшись змістом сформульованого вище постулята будівництва української державності, не розійшлася б в пій сирові з тими поглядами, які кристалізуються в настроях та свідомості і нашого громадянства, під ворожою владою на Україні сущаго.

Той, хто з поміж сучасної еміґрації української повернувся б на Батьківщину з старими, збанкротованими, що вже виявили свою деструктивність методами будівництва нашої держави! той, замість будувати, знову руйнував би її знову б непотрібні жертви викликав би і знесилював би творчі змагання нації. Хай же менше серед нас буде тих, про яких кажуть, що вони нічого не забули і нічому не навчилися! Навпаки: мейхай буде більше таких, що вчаться на помил-

ках своїх і мають мужність визнати їх, що б на далі їх уникати!

Відношення еміґрації до Уряду.

Належимо до нації, що ще тільки виборює з тяжкими жертвами і серед назвичайно несприятливих обставин міжнароднього характеру власну для себе державу. Через те може не досить цінимо ті придбання, що здобули з обсягу дійсних атрибутів державности і що становлять собою дійсні ознаки, інтеґрально складові елементи поняття державности. Не маючи сьогодні території, що її окуповано ворожим урядом і її військом, ми до цього часу зберегли і свій власний уряд з Верховною владою і своє військо. Уряд в межах можливого виконує свої функції, а через свої представництва (посольства і дипломатичні місії) дає наочний доказ чужоземцям організованности нашої нації і підготовленности її до самостійного порядкування власною державою. Це факт остільки великої ваги для дальшого поступу нашої справи в напрямку здобуття признання нашої суверенности чужоземцями, що його іґнорувати або недоцінювати може тільки політичний анальфабет. Тим часом серед нашої еміґрації є чимало не-

дісциплінованих, державно-невихованих елементів, які не тільки не шанують оціх здобутків національної боротьби на полі державному, а ще своїм безвідповідальним поведженням й понижують вагу наших придбань на полі міжнародньому. Хоч гірко й тяжко признатись в цьому, але наше еміґраційне громадянство—треба правду казати—часто не давало своєму законному урядові той допомоги і підтримки моральної, якої він не раз од нього потребував і яка значно скріпила би виступи нашого уряду, перед окремими державами, організованими зв'язками їх, а то й перед Ліґою Націй. Займаючи в цих справах вичікуюче становище, ставлячись іноді з певним зостереженням до таких виступів, українська еміґрація, чи окремі елементи її, ясна річ шкодили не Урядові, а загальній нашій справі, даючи цім доказ своєї державної нерозвинености і недозрілости. Ледве чи сприяло це поліпшенню нашого становища серед чужинців, яким може імпонувати тільки організованість, державна дісциплінованість і одностайність тих, що претендують на власну державність і на признання її иньшими. Брак цієї організованости, роз'єднаність, сепаратні нескоординовані виступи окремих об'єднань чи груп громадських в справах державних, що вимагають єд-

ности і конкретизації змагань, міг викликати тільки здивовання або шкідливе для нашої справи легковажне трактування її з боку тих, до кого ці виступи звертались. Коли серед нашої еміграції почути можна иводі голоси, що обвинувачують нашу офіційну дипломатію за порівнюючи незначні здобутки її роботи, то значну частину вини в цій справі несуть на собі і ті елементи цієї еміграції, які або своєю державною невихованістю псували працю офіційної дипломатії, або допускалися просто недопустимих вчинків, що честь і самоповагу нації, особливо в умовах еміграції, понижують. Вчинки добродія Суруна, б. фінансового агента нашого Уряду в Німеччині, що допустився до рострати державних грошей і уживав всіх заходів перед чужим урядом, щоб уникнути відповідальности перед своїм; недісципліновані, що нагадують неврастенічне самодурство і „скакання“ б. члена Директорії А. Макаренка перед чужими урядами в різних справах; політичний шантаж п. Галіша в стосункові до Уряду нашого, що моральну підтримку знаходив з боку окремих осіб (дуже нечислених правда) серед еміграції, а мав на увазі еґоїстичні вигоди ображеної амбіції; недостойне і непристойне поводження де-яких представників української

кооперації в справі державного скарбу і зловживання урядовими дорученнями (Сербиненко і К-о) з проволіканням відчитности у витраті державних грошей та одночасним заліцанням до большевиків, щоб кінці у воду сховати,— все це факти, з якими приходиться рахуватись в загальному підсумкові нашої політичної праці за кордоном, як такими, що поваги до нас серед чужинців не здобувають, а становище наших офіційальних представництв захитують. Ясна річ, що у кожній нації, у кожного громадянства маються свої „язви“, свої здеморалізовані і державно невиховані елементи, несподіваних вискоків яких не можна передбачити бо поведженням таких елементів керує не рівновага, не підпорядкованість державним інтересам, а політична неврастенія, імпульсивність і почуття без відповідальности.

З тим більшою суворістю морально здорові елементи нашого еміграційного громадянства повинні поставитись до подібних „вибриків“ несталих і не вихованих особ еміграції, як до активів державної недисциплінованости, надзвичайно шкідливих для нашої справи, На великий жаль, наше громадянство не так чуйно реагує на розкладові явища нашого еміграційного життя, тоді як таке ніби потакання з його боку,—дає

привід до дальших безвідповідальних вправ в тому ж таки шкідливому напрямку. Громадська опінія є великий чинник державного будівництва і чимало негативних явищ нашого еміграційного життя і на світ приходить тільки через те, що ця опінія як слід не організована, або занадто млява. Треба свіжого повітря і ясного світла, що б розвіяти чад і притлумити безкарність державно недісциплінованих елементів нашої еміграції. Здоровий розум і почуття обов'язку перед справою підскаже нашому еміграційному громадянству, що за цю державної ваги працю власне воно само взятись повинно, бо та рука, що звичайно карає чи стримує, рука державної влади в сьогоднішніх тяжких умовах її праці досягти таких некарних чи недісциплінованих елементів не може. І тому треба тільки привітати виступи Національного Союзу, який мав нарешті горожанську мужність покінчити з байдужістю до де яких негативних явищ з життя еміграції і став на той шлях, куди його давно уже кликало почуття обов'язку перед Батьківщиною.

Коли де-які асоціації і зв'язки нашого еміграційного громадянства стали на шлях консолідації і організованих виступів в справах, що торкаються моральної атмосфери життя емігра-

ції, то зрозуміння ними ширших обов'язків, які покладає на них сьгоднішній стан нашої державної справи, обов'яже їх виявити більше ініціативи і енергії в напрямку скооперованої з офіціяльними нашими установами праці і встановлення контакту в таких заходах, які провадяться ними для тої головної мети, що стоїть сьгодні перед українською нацією взагалі, а перед еміграцією її закордоном з'окрема. Роз'єднаности і сепаратизму праці тут не може бути. Той хто кличе до цього, несвідомо працює над нашим ослабленням і загибеллю і не дає собі звіту в злочинности свого поведження. І не треба ніколи забувати, що наша діяльність все наше сьгоднішнє життя проходить на очах чужих людей, які з інтересом приглядаються до нас, їм незнатних і невідомих. З де-яких поглядів український емігрант зумів виробити собі вже добру славу серед чужинців. І в Німеччині, і в Чехії, і в Польщі, і в Румунії та Болгарії високо цінують українського робітника, як працездатного, сумлінного, розумного, знаючого. Про нього говорять, що коли береться до якоїсь праці, то виконує її чисто, швидко і не тільки для шматка хліба, а й через те, що любить таку працю; український студент, що вчиться в вищих школах Європи, дивує профе-

сорів своєю горливістю до науки, старанністю і поборюванням труднощів; український інженер, техник, кваліфікований робітник швидко здобуває собі високу оцінку і довіря. Того, хто бував з чужинців в наших таборах для інтернованих, вражає сила духа і віри нашого старшинства та козацтва в українську державну ідею, лицарське уміння терпіти, злидні переносити, бути в холоді і без одежі, а разом з тим не тільки духа не вгашати, а провадити власними силами велику культурно-освітню роботу серед самих же себе і витворювати певні цінності, не тільки для вжитку таборян придатні. Все це явища великої ваги, якими розкриваємо перед чужинцями цінні прикмети в нашого національного „я“, наших можливостей творчих, реальне втілення яких ми ілюструємо наочно в наших чинах фізичного чи інтелектуального порядку. Ці риси ще більше імпонували б чужоземцям, коли б ми в об'явах нашого громадського життя показали організованість, сконсолідованість і підготовленість до уміння розумно користуватись тими правами, що формальної санкції їх од чужинців в справі визнання державної незалежності Української нації вимагаємо. Зуміймо тільки переглянути дотеперішню базу наших стосунків на цьому ґрунті, підвести

білянс нашим придбанням і тоді не зможемо не побачити, як знесидювали нас зазначені вище явища гуртківства, непідпорядкованости інтересам державности, непошана прімата державного й загально національного та винесення по над ним партійного чи групового начала. Не забуваймо ніколи, що в очах цілої України, підбитої Московським ворогом, і уряд і громадянство, які перебувають на чужині, є один організм, є щось ціле, збите сцементоване єдністю державної думки і сконсолідованої дисциплінованої волі, а не розбіжна, первічна формація, що на власну руку верховодиться ріжними комітетами, в поодиноких країнах місцевими колоніями організованим Коли б там, на Україні Великій, відчули розбіжність політичної думки серед нашої еміграції, брак єдиної волі в праці цілого громадянства на чужині,—то це боляче відчула б наша нація і гостро засудила б нас за нашу дріб'язковість та малий розум в справах великої і державної загально-національної ваги.

Позитивним явищем нашого еміграційного життя за кордоном є організація Національних Комітетів в поодиноких країнах. Еміграція більш-менш знає користну працю цих громадських організацій, але знає також, що по де-яких з

ніх організацій провадиться вона не по тому річищу, якого вимагають істотні інтереси нації. Що де-куди Комітети намагаються надати життю данної колонії невідповідного напрямку, закрашуючи його в фарби певної партії, притлумляючи натомісць моменти державности і загальнонаціональної єдности. Така тактика окремих комітетів, чи навіть поодиноких особ не може довго тягарем лежати на громадянстві і воно, в інтересах державних, очевидячки знайде в собі і здоровий розум і мужність край оцьому негативному, і деструктовному явищу покласти. І чим скорше така операція буде переведена, там звичайно, де вона є доцільною і своєчасною, тим скорше ми позбавимось чинників, що затримують справу консолідації цілої нашої еміграції, тим швидче станемо ми перед обличчем великих обовязків, покладених на нас нацією, тим успішніше виконаємо їх, бо не будемо попустому, на дрібниці сил своїх витратити, а на головні невідкладні ділі нашого державного програму їх направимо. Очевидячки, що тоді й Уряд найбільших skutків в своїй діяльності для державної справи досягне.

Кожен повинен працювати для державної справи

Опинившись на еміграції, ми не кинули своєї боротьби за національно державні ідеали. Той хто уникає од неї, хто поступає по прислів'ю „моя хата з краю—нічого не знаю“,—той свідомо себе виводить з фаланги активних борців нашої справи. Це уникання подібним буде до тхірства і знайде свою оцінку належну серед тих, хто невтомно працюватиме. змінивши може методи і шляхи боротьби. В свій час таку поведінку самолюбних егоїстів пригадається, і знайдуться местники на них; як знайдуться вони і на тих хто для „лакомства нещасного“ для вигоди власної, а то й для шкоди недавніх своїх братів та товаришів по боротьбі в стан воєрога переходе. Чи моральний засуд громадянства, чи караюча рука закона державного таких перекичків все їдно знайде колись.

• Все що є морально здоровим, працездатним і національно-чесним з поміж нашої еміграції—все мусить провадити дальшу невтомну боротьбу за наші національно-державні ідеали, за виборення незалежності державної нашого народу. В умовинах перебування на чужині, серед ріжних народів і в ріжних державах, праця наша мусить бути поділена на ряд цілком кон-

кретних завдань, органічно звязаних: з а) загальним програмом тої праці, що її провадить уряд і з б) місцевими можливостями данної країни.

Організація виступів перед світом в справі наших державних домагань.

Еміграційні кольонії через свої Комітети чи інші езекутивні органи повинні утримувати тісний звязок і постійний контакт з місцевими офіційними представництвами нашого уряду. Певна акція його, чи то в справах до тичних становища оміграції, чи то в справах, що їх починає уряд перед другими урядами чи якоюсь міжнародньою установою провадити, мусить бути і морально, а де треба і документально організованим способом підперта. Цю методу співпраці громадянства з урядом, треба зробити живою, перманентною традицією діяльності нашої активної еміграції. В сьогоднішніх умовах така співпраця особливо буде пожаданою, бо міжнародня опінія і верховодячих урядових кругів і політично-громадських угруповань світу повинна мати докази, що справа самостійности української держави не є персональним домаганням окремих осіб, а ностулятом

цілої нації української, вимогою організованого для цієї мети всього народу українського. Неустанно працюючи в зазначеному напрямку, еміграція не має права губити ні одного слушного принагідного випадку до заманіфестування своїх національно-державних постулатів в формі резолюцій, спеціальних меморіялів і делегування на відповідні з'їзди міжнародні чи конгреси та конференції представників своїх.

Той здобуток в нашій загальній праці закордоном, що ми його придбали після прийняття нас до Міжнародного Товариства Прихильників Ліги Націй має безумовно велике значіння для поступу нашої справи,—треба тільки дальшою участю нашої делегації в згаданому Товаристві дати докази цінности нашої праці в стремліннях його.

Праця в окремих державах.

А про те не може обмежувати українська еміграція своєї праці в напрямку придбання прихильників нашої державної незалежности апеляціями тільки до Асоціацій міжнародного характеру. Не завжди цей шлях до мети провадить. Часто коротшою дорогою до неї буде послідовно-систематично переведена праця в

межах данної країни чи певної групи держав і придбання серед її політичних та громадських кругів певних впливових друзів, прихильність яких до нашої справи, оперта на поінформованості в ній, може свій вплив, але уже більш забезпечений організований на міжнародньому форумі мати.

В звязку з цим мусимо шукати собі отаких прихильників в кожній країні, особливу увагу звертаючи на те, щоб відповідна праця наша в цьому напрямку не обмежувалась окремими угрупованнями партійними. Коли ми поведемо цю роботу тільки серед соціялістичних, скажемо, кругів, а занедбаємо серед демократичних чи консервативних, то на цьому обмеженню самі тільки потерпімо. В 1919 році деякі не далекозорі наші політики гостро напали на тих наших представників офіційних, що ширше на справу дивились і не виключали з своїх заходів дипломатичних, устанавлення звязків з опозицією парламентарною данної країни, одночасно провадячи таку ж працю і з урядовими на той час фракціями парламенту. Так було в Парижі, де на цьому ґрунті чимало ріжних комплікацій повстало, дуже шкодливих для наших успіхів.

З огляду на те, що наша еміграція не уявляє та й не може уявляти собою чогось однолітного з погляду партійного, найдоцільнішим було би, коли б вона провадила згадану вище працю в напрямку установлення зв'язків з со-звучними собі партійними угрупованнями даних країн, скрізь прихильників шукаючи. Кожне партійне угруповання нашої еміграції, очевидно переслідувати буде при установленню таких зв'язків і свої власні партійні завдання, та кожне з них пам'ятати повинно, що над ними веох мати мусять і цілі державні, загально-національні, отже промовчувати їх під час таких зносин, нехтувати ними було би нерозумним і надзвичайно шкідливим. Європейські партійні угруповання, від крайніх правих почавши і крайніми лівими скінчивши, так поважно ставляться кожне з'окрема до своєї держави, так бережуть її, так уміють полагоджувати суперечності між партійними інтересами з одного боку і державними з другого, настільки взагалі суть державними по своїй тактиці, що наш якийсь доморощений політик, який би вважав для себе „добрим тоном“ провадити з ними переговори, по за межами державного, показався б їм недозрілим як з погляду державного, так і з погляду партійного.

Ясною річчю є, що ми не використали б всіх можливостей, коли б шукали зв'язків та допомоги тільки серед созвучних політичних партій і удруповань. Організоване життя нації не обмежується її політичними інтересами, а виявляється на різних ділянках і в різних галузях культурно-світних, наукових, релігійних, професійних, господарчих, і всяких иньших змагань. Скрізь воно пропливає організовано, скрізь направляється асоціаціями, інтереси яких та діяльність не є чужими, навпаки дуже близькими і де-яким колам нашого еміграційного громадянства. Ото ж ми поширили б межі своєї діяльності агітаційно-інформаційної, як би і в зазначених галузях певну активну працю розпочали.

Довідаючись з українських газет або з наших урядових джерел про ту невтомну працю, що її провадить наша стара, а все юна душею, заслужена діячка Софія Русова, маніфестуючи на жіночих міжнародніх конгресах права української жінки, а одночасно і нашу шербату долю національну; вичитуючи з тих газет про неперестанну невсипущу працю консула Оренчука, що уперто і не без успіху в Мюнхенських кругах провадить лінію економічного заінтересовання господарчих кругів Європи в

справах України; пізнаючи з тих же самих джерел про енергійні виступи українських соціал-демократів Мазени, або Безпалка перед міжнародними соціалістичними конференціями, звернені проти окупантської та соціалістичної влади на Україні,—ми тільки можемо вітати подібні заходи наших активних діячів і радіти, що з поміж еміграційних кругів нашого громадянства виробляється тип діяча європейського гатунку, освіченого, енергійного і одночасно патріота своєї нації, який починає використовувати для нашої державної справи відповідні можливості і ситуації.

А про те слід признатись, що таких виступів зареєструвати зможемо небагато, що цілий ряд привагідних для нас можливостей лежить ще облогами і чекає од нас пильної уваги до себе та рухливої ініціативи.

Праця серед міжнародних наукових об'єднань,

З окрема: потреба і можливість використання для нашої справи наукових асоціацій і міжнародних і поодиноких країв з боку наших наукових кваліфікованих сил стає черговою проблемою і для нашого уряду і для еміграції цілої. Коли б наші учені емігранти зміцнили

свою організацію професійну і увійшли в зносини з своїми колегами в поодиноких країнах, то через них вони чимало могли зробити і для української науки, і для самих себе і для цілої справи української. Правда лише частина наших сил наукових знайшла собі відповідну працю, решта живе в злиднях страшних і марнує та поневіряє свої знання. Організація наукових діячів емігрантів буде першим етапом до подолання їхнього тяжкого становища; за цим етапом одкриваються можливості ширшого використання ними наукових огнищ і асоціацій міжнародного характеру для нашої державної справи. І тим більше такої активної ініціативи од наших наукових діячів треба побажати, що серед них є люде кваліфікованого високого знання, які своїми виступами перед міжнародними ареопагами молоді української науки не скомпромітують.

Участь в європейській пресі і журналістиці.

Таким самим нез'ораним облогом, а навіть не розпочатим майже оранкою лежить перед українською еміграцією поле європейської журналістики, преси і літератури, ще дуже мало використане українськими літераторами. В євро-

пейській пресі чимало інформаційних звісток надібати можна про українські справи, про заходи уряду нашого, про становище України під окупантською владою, про голод і повстанчі рухи на ній. Досить часто інформації ці мають правдивий характер, але досить часто друкуються й неймовірні брехні, провокації, сфальшовані навмисне всілякими ворогами нашої державної справи, відомости, які безкритично приймаються європейськими органами преси од ворожих нам телеграфних агенцій і з легкою вірою друкуються там для затуманювання європейського читача.

Та все ж коли біжучих хронікерських інформацій про українські справи не бракує органам європейської преси, то поважних артикулів, совісно і ширше опрацьованих розвідок обсягу українського ми рідко коли можемо в поважніших європейських журналах і газетах надібати. Правда,—суть певні перепони для „заповнення“ цих органів в наших цілях, а про те й вони не є непереможними: при певній енергії і зручності їх можна подолати і таким чином використати ці великі можливості і джерела впливу на європейську громадську опінію. Та праця що її провадять з успіхом для нашої справи в швейцарській пресі д. Ге, а в італій-

ській пані Липовецька та д. Шебедів проказують дорогу і для інших наших літераторів емігрантів. І коли на цю дорогу що до польської преси став д. О. Саліковський, а що до румунської преси проф. К. Мацієвич, то треба тільки побажати, щоб за їх зразком пішли і інші діячі нашого друкованого слова з авторитетними артикулами в визначніших органах окремих країн, правдивому з'ясуванню нашої проблеми присвяченими. В загальному підсумкові праці нашої еміграції ця форма її своєю вагою матиме, а ті звязки, що їх окремі наші літератори на цьому ґрунті сьогодні, зав'язали б з європейською пресою та журналістикою, користними були б і на далі, після того як українська держава увійде чинним фактором до міжнародних відносин а її розвиток придбання культурні та творчі шукання потребуватимуть правдивої про себе інформації й серед чужих народів.

Не можна не зазначити такого прикрого факту як той, що де які з наших публіцистів, так успішно виступали раніш на сторінках Європейської преси, сьогодні не дають тут знати про себе. До таких належить Д. Донцов, один з найталановитіших сміливих публіцистів та ідеологів української державности, виступи якого

тепер особливо б були на часі і безумовно де що нового, яскравого додали би до освітлення нашої проблеми перед європейським громадянством.

Так само не можна не пожалувати, що наші офіційні дипломати занедбують можливості поширення своєї політичної праці серед чужинців і не виступають з ширшими артикулами в поважніших європейських журналах чи газетах на теми українського міжнароднього характеру. Цього засобу і не цурались і не цураються фаховці-дипломати, а в наші часи ним не раз користувався Поанкаре, Бенеш, небіжчик Таке-Іонеску. З українських дипломатів його використовували, тільки рідко на жаль, О. Шульгин і проф. К. Мацієвич. Таке „упередження“, коли воно є до згаданої форми політичної праці наших представників за кордоном, є помилковим і його слід направити, тим більше що серед наших дипломатів маються такі визначні теоретики національної проблеми взагалі, як М. Славинський та Б. Бочковський, які де що нового солідного могли б і європейському громадянству та науці в цій справі сказати.

Отже вся наша еміграція в міру своїх сил повинна знайти собі дорогу до європейського слова друкованого і використати трибуни його

для пропаганди, обґрунтування і всестороннього з'ясування ваги української проблеми, не якої проблеми, що торкається одного тільки народу нашого, а як такого питання, проволіканням з позитивним вирішенням якого гальмуватись буде справа усталення політичної рівноваги Європи, а натомість підживляться буде балканізація її з усіма, що випливають звідси, висновками.

Організація лекцій на українські теми.

Користуючись друкованим словом, не слід забувати в нашій інформаційній праці і того значіння, що його має в цій справі живе слово, мовою зрозумілою для чужоземця промовлене. Організація публічних лекцій, рефератів, ширших повідомлень повинна до програму нашої праці, як інтегральна частина її, увіходити. Що ширше розвинемо нашу діяльність в цій галузі, тим ширший розголос дамо нашій справі серед активних кругів європейського громадянства. Що активнішу працю в цьому напрямку розвинемо, тим швидче розвіємо упередження до нашої проблеми і тим горлівіших—чмних прихильників її серед чужоземців придбаємо!

Боротьба проти „Великої Єдиної Росії“.

Не будемо ігнорувати ваги інформаційної та апологетичної праці в цій справі. Інертність європейської політичної думки в де-якому відношенню є так міцна, а заскоружливість—нерухлива і не чутлива до життєвих-логічних аргументацій, що в сьгоднішніх умовах тільки систематичною, послідовно-переведеною працею на різних зазначених вище, ділянках зможемо, коли не остаточно цю перешкоду подолати, то принаймні ширші виломи в ній пробити. Доказати європейцеві необхідність визнання за українською нацією прав на її самостійне державне життя, це значит найцільніше підійти до справи фактичного поділу колишньої Московської імперії, нині Світської „Федеративної“ Республіки. Ні факт існування прибалтійських держав,—Фінляндії, Латвії, Естонії, Литви, ні прилучення де-яких земель бувшої Росії до Польщі—не можуть поважним політиком розглядатись за акти трівки, що знаменують собою остаточною одірваність названих земель од бувшої Росії. Всі держави, утворені після 1917 року на території бувшої Росії, не мають шансів на трівке існування і будуть завжди загроженими, поки на півдні бувшої ім-

перії не організується і в силу не увійде Незалежна Держава Українського Народу. Тільки вона одна як найсильніша численністю свого населення, матеріальними ресурсами і мілітарною відпорністю, може бути базою, підставою більш менш незахищеного життя державних новотворів, з бувшої Росії організованих. Тільки повстання і зміцнення цієї держави може фактично вирішити долю Росії і призвести до остаточного та безповоротного поділу її. Опю вагу Української Держави в долі новітніх прибалтійських і кавказських державних формацій добре відчують розумніші, реальні політики їх, не заколисані ілюзіями сучасности, яка як показав брутальний досвід, пророблений комуністичною Москвою над Грузією, що була визнана і де факто і де юре європейськими державами, розвіє тимчасові самообмани політично-державного порядку і творить фікції з'явицніби реального характеру. Не будемо і себе заколисувати ілюзіями в дійсній та незломній реальности актів фактичного чи юридичного визнання згаданих держав з боку Європи і Америки. Ці акти мають своє значіння доти, доки московська брутальна сила не ростиоче творчої праці бувших „інородців“ і на ново не подібіє під своє копито земель з „інородчеським“ насе-

ленням, що одірвались од неї. Сподіватись до-помоги і підтримки цім державам з боку тих держав, що визнали їх,—було б даремно. Бо, в суті діла реальний європейський політик не може не дивитись на ці державні новотвори, як на тимчасові, „сезоновими“ державами їх називаючи. Тим то й можно пояснити ту зарезервованість, що її виявляють в справі стосунків до них „поважні“ діячі і представники європейської політичної думки.

Ауспіції і гороскопи останньої в справах російської проблеми ще й досі живляться давніми джерелами, старими критеріями і засвоєними раніш оцінками величності Росії. Одіум чи мавстат імени її ще й досі високо кваліфікується на міжнародній політичній біржі, принаймні тою школою дипломатів і політичних діячів, що цинічно переходять до порядку дня над надокучливими претензіями не досить сильних прохачів або що не вміють розпізнати в цих „претензіях“ неоправданих і „проханнях“, елементів наростаючої сили нових факторів міжнароднього життя.

Власне, в таких, об'єктивно кажучи, умовах перебуває сьогодні наша справа в опінії відповідальних, від яких залежить рішення, кругів європейської та американської політичної

думки. Оптимизм в оцінці цих умовин був би зайвим і зле свідчив би про нашу здатність орієнтуватись в складній ситуації міжнародніх відносин. А про те їх змінчивість що лежить в самій природі їх, їх сейсмографічна чуйність до змін, що наближаються в політичних пере-Групіровках і комбінаціях, не дав нам права бути і непоправними песімістами що до реальних наслідків од наших змагань, на з'ясування ваги нашої справи перед європейцями, направлених. Не забуваючи а ні одну мить, що ми знаходимось в стані боротьби, ми повинні реально зважити вагу тих чинників, що нам не сприяють і за всяку ціну, всякими гідними нас засобами, значіння їх обезсилити.

Отже наперед мусимо рахуватись з тим, що знаходячи навіть теоретичне признання обґрунтованість і справедливість наших змагань не так легко знайдемо практичне реальне підтвердження теоритичної чи академічної солідарности з нами. Можно з пошаною ставитись до заяви президента Чехо Словацької Республіки Масарика про те, що мовляв він і його уряд будуть розглядати од нині українську проблему нарівні з російською, можна бачити в такій заяві показчик зміни, що розпочалася, настроїв серед рафінованих „москвофілів“, якими

до недавнього часу були чехи, але ця заява не може нами розглядатись, як реальна величина, що переважає на міжнародніх терезах в певний бік становище нашої справи. Подібні заяви—це „музика майбутнього“, що наближається, яку відчув і раніш других ніби побачив розумний професор,—голова молоді Славянської держави, прихильник реалізму не тільки в філософії, але й в політиці. А то вона має більш моральну вагу для нас, а не політичну. Вона як та „ластівка“ що весни не робе—по відомому прислів'ю, а проте все ж весну віщує! З огляду на сьогоднішню ґрупіровку держав і значіння в міжнародній політиці Англії і Франції нам багато залежало б на тому, щоб почути анальогічні чи похожі заяви із уст Лойд-Джоржа або Псанкаре. На жаль їх не маємо і певно не почуємо доти, доки не проробимо праці, що обов'язала б їх таку заяву скласти. Ясна річ, що найголовнішою працею буде та, яку на Україні своєю кровю жертвами і упертістю в напрямку здобуття власної держави проробе наш народ. Але й ця праця буде неповною, а може й не вистарчаючою, коли одночасно ми, українська еміґрація, не переконаємо політичну опінію великих держав, їх пресу, їх громадянські круги в тому дальтонізмові, що вони його допуска-

ються, сподіваючись воскресення колишньої могутності Великої Росії. Ми повинні доказати, що це помилка, самообман, що до цього ми—українці разом з иньшими колишніми „інеродцями“ не допустимо і що резервова позиція великих держав в стосункові до наших державних домагань дорого коштуватиме в першу чергу цім же державам.

Проводячи певну працю в цьому напрямку, ми повинні скомпромітувати ідею реставрації Великої Росії, як ідею нереальну, штучну і не вигодну для Європи, натомість виставляючи плян поділу її, як найбільш доцільне розв'язання остогидлої, неспокійної справи, що все таїла в собі погрозу і небезпеку для Європи, що й тепер таїть в собі ті ж самі тенденції.

Справа з оцією компромітацією не є така легка, як де-хто думає,—ото ж з тим більшою енергією за неї українська еміґрація взятись повинна, використовуючи для цього той багатий матеріял, який ми зазнавши на собі і таємничі інтенції і всі вияви московського „я“, посідаємо.

Боротьба проти ідеї Федерації.

Не можемо при цій нагоді не пригадати і певного нахилу європейської політичної думки

приклонити нас, як і інші народи бувшої Росії, до федеративного співжиття з нею. Де хто з європейських політиків гадав, що федеративна реконструкція Росії булаби найкращим вирішенням Російської проблеми взагалі, а одночасно це вирішення розв'язало б й національні домагання інших народів, що заселяють бувшу Росію, в тому числі українського. Наскільки ілюзорним і поверховим є такий погляд,—про це нема чого довго розводити. Практика переведення ідеї федерації Росії сучасною московською владою найкраще доказує нежиттєвість цього методу, штучність цієї форми вирішення складної справи. А тому українська еміграція в своїй праці, що до критики проєктів полагодження національного питання на Сході Європи, не повинна забувати і проєкта федеративного, викриваючого його необгрунтованість і політичну та економічну наївність. Звичайно, що перш усього вона повинна дати собі раду з власними „москвофілами“, модерний тип якого бачимо хоч би в особі В. Панейка, цього яскравого ідеолога „непротівлення“ московському лихові і теорії „не тратьте куме сили, спускайтесь на дно!“.

Боротьба проти окупантського Уряду.

Поруч з цими завданнями інформаційно-агітаційної праці української еміграції стоїть також справа чинного протиділення заходам Совітської Москви і її експозитури—Совітської України. Це протиділення повинні поставити ми як одну з найголовніших точок програму діяльності нашої серед закордонного громадянства і розв'язати остаточно ілюзію можливості співробітництва Європи з ними; коли така ілюзія ще живиться у людей непоінформованих та легковірних. Правда, той туман, ті спекулятивні комбінації, що на них хорували до недавнього часу де які пролетарські і торговельно промислові круги Європи, почав розвіюватись і сьогодні ні реальний політик, ні купець, ні фінансіст чужоземець не заколисують себе надіями поважних успіхів чи реальних якихось результатів од установлення зв'язків з представниками „комуністичного царства“. Феноменальне крутіство, нахабність, безсоромна брехня большевицьких дипломатів і політиків, а, головна річ, з'ясована безрадність господарки в совітській Україні і Росії, доти, доки там панують большевики, стали остільки відомими й ясними поважним кругам Європи, надто після красномовних дїп-

ломатичних маніфестацій большевицької політики в Генії, та Гаазі, що ледве чи має реальні вигляди справа про юридичне визнання совітських республік і про уділення їм кредитів на економічне відновлення „сфедерезованої“ московської потвори. Європа, занята своїми власними справами або більш для неї пекучими питаннями міжнародної політики, скоріше за все буде де який час вичікувати закінчення процесу розкладу, який відбувається на землях, що їх гвалтом утримують ще під собою большевики. Та мусимо предбачати наближення певного перелому в такій, що чогось ще вичікує пасівності і з свого боку всіх сил та рук прикласти, щоб він скоріше наступив. В умовинах нашого перебування за кордоном свій обов'язок в цій справі, тоді виконаємо, коли допоможемо остаточній компромітації большевицьких експериментів в очах світу. Занадто добре „на своїй шкурі“ знаємо ціну і якість їх, а тому з більшим запасом значання і завзяття можемо це завдання виконати. Большевики не раз ще будуть свої сили впружувати, щоб задурити голову легковірним і або шантажом, або обманом певні вигоди у них вирвати. Мусимо їхні пляни в цій справі на чисту воду виводити і за всяку ціну розбивати!

Відношення до перекінчиків.

Нас од цієї праці не може утримувати факт переходу на бік ворога де кого з членів нашої еміграції. Коли ми пригадаємо моральну вартість, політичну нікчемність, а подекуди і мотиви своєрідного „неофітства“ перекінчиків, то переконуємось, що те „большевицьке обрізування“ на яке вони зважились піддатись, недавнього свого святого святих цураючись та „дуючи й плюючи“ на нього, пояснюється або політичною несталістю перекінчиків або їхньою здеморалізованістю, до якої вони і серед наших рядів перебуваючи, зрештою нахил мали. Це все здебільшого люде, що „легким хлібом“ або з „казенного пірога“ привичку засвоїли харчуватись. Доки вони мали добрі платні посади в установах урядових, доти вони й „характер вистримували“. Коли ж їх „скоротили“ або за бездарність чи невідповідність звільнили, вони деякий час ще „вольними художниками“ перебували, проживаючи „збереження“, в вигіднішу валюту задалегідь їх перетворивши, а коли й валюту „просвітіли“, то тоді, з легким серцем в большевицьку каносу почваланали і в наймити їх пошились.

Ясна річ що й там на них дивляться ко-сим оком і тільки як запроданців трактують, здебільшого виплачуючи їм певні „квоти“ за те тільки, щоб вони дальшу розкладову працю серед еміграції провадили.

„Уряд Раковського“ як відомо великого „двіженія по службі“ цім перехрещеним в большевицьку віру перекінчикам не дає, може тільки в цьому одному маючи рацію. Ніде і ніколи ні Іуда, ні донощик, ні політичний пехолок, пошани і довірря не викликав! Не будемо ж і ми жалкувати за ними, тим більше, що не за одним з них „віршовка плаче“ або карне слідство чекає за державні роstrачені гроші, чи не відчитані аванси. Прикладом і зразком для наслідування не ці адеморалізовані елементи повинні для нас бути, а те велике мученецьке довготерпіння, яке народ наш на Україні виявляє і та певність його що до швидкої загибелі окупантської влади, про що він через своїх посланців повідомляє і од нас вимагаючи такої ж витревалости та віри в конечну перемогу нашої державної справи. Чисте діло і рук чистих потрібує, як казав колись Драгоманів, а наші перекінчики, коли вони політично чесними хочуть бути, то чистими руками працювати для добра України, поїхавши туди, не зможуть, а

Будуть вони або безсило поглядати на ті гвалти, розстріли і грабінництво господарства національного, що його по хижацькому—по дурному провадять большевики, або й самі до цієї нечистої справи руку прикладатимуть. Та й те ще слід пам'ятати, що такої „еволюції“ в поглядах наших перекінчиків громадянство українське, що під большевиками перебуває не пошанує, а оцінить його так само гостро-суворо, а може й глузливо, як оцінило воно свого часу „ракетну еволюцію“ Винниченка, коли він поіпробував поїхати в ролі „переконаного комуніста“ до Троцького і Раковського для того тільки, щоби скоріше од них утікати, переконавшись в неможливості співпраці з ними. Коли ця наївна подорож Винниченка коштувала йому компромітації і загублення кредиту політичного діяча серед всіх поважних кругів українського громадянства, то новітні прочане до большевицької Каноси нічого крім призирства і недовір'я до себе викликати не зуміють ні там на Україні, ні тут на еміґрації.

От через що не будемо підпадати впливові явищ деморалізуючого характеру, що на жаль трапляються в нашому еміґраційному житті, а всіх сил, обачности і педагогічного напруження

уживемо на те, щоб атмосферу і умовини цього життя морально очистити і організаційно зміцнити.

Виконати це завдання, як що не зовсім то хоч почасти, зможемо тоді, коли подбаємо поважно проте, щоб наше перебування на чужині напоїти глибоким змістом і продуктивною працею, що відповідає вимогам національного програму будівництва Держави.

Не забуваючи про цей свій обов'язок перед Батьківщиною, а в міру свого хисту, знання і фаху його виконуючи, ми тим самим поглибимо і загортуємо в собі odporну силу, для переборення розкладових явищ еміграційного життя, і повернемося на Україну з певними цінностями, потрібними для будівництва, повернемося з більшим життєвим досвідом і повернемося досвідченішими, розважнішими та практичнішими будівничими нашої Держави.

Уміймо шанувати час!

І перше, чого на еміграції повинні ми навчитись, це шанувати час і використовувати його не по дурному, а з користю і для справи і персонально для нас самих.

Маємо од росіян тяжку спадщину: нахил до безконечних, що одурманюють і виснажують

розмов і дискусій. що здебільшого повертаються в пугу балаканину, безпредметне, патякання і безплідне „слово-блудіє“. Товариська розмова, поважне обговорення тої чи иньшої теми, обмін думок потрібні для кожного свідомого і організованого громадянина, але одночасно потрібна і жива праця, чия та діяльна, в певні факти обернена, енергія. Без них словесні справи і безамістовні дискусії повертаються у своєрідний, непотрібний і шкідливий спорт, для розумного життя абсолютно непридатний. Будемо учитись в європейців, як з часом собі раду давати та продуктивно його зужитковувати, пам'ятаючи що „час—гроші“ що уміти мовчати, думати на самоті щось обмірковувати часто більше значіння має, як до самовиснаження патякати

Вивчення мови такого народу, серед якого живемо.

Повинні вивчити ми найперше за все мову того народу, серед якого живемо для того щоб 1) пізнати його краще і глибше і 2) щоб нас краще—правдивіше той народ зрозумів і пізнав. Знання живої мови цього народу дасть нам можливість увійти з ним в тісніші повсякденні зносини, а знання літературної мови—мови його преси, науки, письменства уведе нас в обсяг

творчих змагань, і культурних інтересів його. Завдяки цьому ми отримаємо можливість глибше-докладніше вивчити життя данного народу на різних ділянках і в різних галузях, а результатами такого пізнання покористуватись і для власного вжитку і для того, щоб для будівництва нашої держави їх прикласти.

Здоровий розум, певні критерії, з якими повинні підходити ми до оцінки того що слід позичати, накаже нам необхідність обачности і додержання вимог критицизму в цій справі. Безоглядне, безкритичне перенесення на наш ґрунт чужоземних ніби цінностей може бути часто таким самим шкідливим для нашого розвитку, як і цілковите нехтування їх або замкнення в свої тільки власні межі і здобутки.

Коли будемо керуватись сформульованими вище вимогами, то зуміємо пересадити на наш ґрунт найцініщі елементи чужоземного знання досвіду і засвоїти їх з добрим пожитком нашому народу. Здорові щепи не тільки в світі рослинному, а і в громадському життю, науковому, культурно-освітньому та політичному є потрібними, а часом необхідними для буднього розвитку первотного пня.

Вивчення європейських мов.

Ставлячи завдання вивчити мову того народу, серед якого ми живемо, повинні одночасно поставити собі за обов'язкове завдання і вивчити хоч одну мову з таких: англійську, французьку, німецьку і італійську. Нема чого довго спинятись над доцільністю та позитивністю засвоєння їх, бо це зрозуміло само собою. Для нас таке засвоєння є просто необхідністю з погляду культурного, бо відкриє нам глибокі здорові криниці різноманітного знання, з яких ми справді свій голод, свою горливість до науки зможемо „здоровою водою“ задовольнити. Ми досі примушені були користуватись для цього здебільшого російськими джерелами, бо наші власні, як відомо, навмисне засипались і притлумлювались. Каламутними, навіть вонючими і нездоровими були ці московські джерела: на протязі віків цілих отруювались ми ними, засвоюючи нездоровий сморід і гнилизну московської азійчини з її рабською покорю, або максималістичними тенденціями. Впливом такого примусового і на протязі віків користування джерелами московської культури можна пояснити не одну хибу, якої допустились ми в нашому державному будівництві. Коли тепер,

після комуністичних експериментів, криниця московської культури ще більш засмерділа, то нам з тим більшою жагою слід припасти до джерел європейської культури і утолити наш голод знання і науки, що його ми завжди відчували, посилаючи в 17 і 18 віку наших дітей до європейських університетів або власні огнища для розвитку науки створюючи.

Знання головних європейських мов потрібно нам не тільки для цілей науково-просвітних, а ще й для практичних, особливо для комерційних зносин України з цілим світом, що без знання згаданих мов все буде шкутильгати і лкочу для нас же самих завдавати. В умовах незалежності державної Україна стане містом частих відвідувань її чужоземцями, що приїздитимуть до нас почасти для звичайних цілей подорожників, а почасти для того, щоб звайти тут ґрунт для певних реальних інтересів. В обох випадках наше „без'язичіє“ вийде з шкодою для нас. Навпаки знання нами світових мов сприятиме в майбутньому і тому, що нашу рідну українську мову уведемо в круг тих мов, знання якої буде потрібним і необхідним чужинцеві.

Дорогу в цьому напрямку повинна проказати наша еміґрація.

Праця над створенням перекладної літератури.

Нам потрібна перекладна література з різних галузів науки мистецтва і просвіти. В творчих змаганнях нашого народу підняти на вищі шаблі культури, зробити себе вартим власної держави і чинної участі в міжнародньому життю, наших власних сил може й не вистарчити на початку для цього. А проте—коли взяти на увагу велике значіння в цій справі розумної доброї книжки, взагалі друкованого слова, то вже сьогодні українській еміграції треба думати про те, щоб необмежені потреби народньої освіти і науки на цьому полі, задовольнити, між иньшим і за допомогою перекладної літератури. Отже ті члени нашої еміграції, що знають як слід і нашу рідну мову і вивчили добре якусь чужоземну, прислужились би задоволенню згаданих вище потреб, коли б ретельно взялись за переклад кращих творів з чужоземних мов. Чуття краси (з обсягу красеного письменства) чи оцінка наукової якості творів, підскаже, які саме з них на нашу мову перекладати. Ясна річ, що скала тут може бути дуже широкою і різноманітною, як широкими та різноманітними суть потреби нашої перекладної літератури. Одного тільки побажати можна, щоб переклад

чики не давали нам літературного мотлоху і не засмічували нашого слова друкованими творами маловартими, що на літературну „січку“ скидаються. І нехай нас при цьому не спиняє в праці те, що наші перекладні зусилля може невідомо коли світ побачить та друком оголошені будуть. Навпаки, хай стимулом в праці буде розуміння великої потреби її для добра і розвитку української культури і розуміння великої ваги в нагромадженню заздалегідь тих засобів, за допомогою яких перетворюється з етнографічного матеріалу свідомий своєї волі державний народ. Ті потенції, що їх виявила наша інтелігенція за час 1917—1919 р особливо в цьому напрямку, безперечно були великі, а про те в порівненню з колосальністю потреб багатоміліонної нації, що до широкого життя повстала—незадовольняючі. Не можемо не звернути при цій нагоді уваги нашої еміграції на ту величезну, принаймні що до кількості книжок продукцію, що нею позначається діяльність російської еміграції: мусимо не тільки дорівняти їй, а ще й перевищити в цій справі. Не може бути оправданням тут для нас що мовляв москалі мають і більше фондів видавничих і більше інтелігентних сил для писання та видавання книжок. Коли взяти на увагу кількість

нашої еміграції і наявність серед неї досить поважних літературних сил то це оправдання не матиме ґрунту, а видаватиметься тільки для „оправдання зла“ ужитим: і з тими силами, що їх маємо, могли би на цій ділянці зробити куди більше!

В створенню літератури—і популярної і для задоволення потреб більш освідених кругів інтелігенції, полягає одно із головніших завдань, що його ставить перед українською еміграцією на цей час ціла нація. Аджеж там на Україні, окупантська чужа влада все робе для того, щоб українська книжкова продукція була притлумлена, щоб книжка мовою нашою написана, світа не побачила. Українські видавництва там ледве-ледве животіють і не можуть розвинути свої діяльності через різні заборони і обмеження, що їх спеціально для цієї мети окупанти московські вживають. Академія наук позбавлена можливости друком оголосити величезну кількість наукових розвідок монографій, що їх наші люде науки в різних комісіях та відділах академічних понагромаджували, — зновже ж через зазначені вище причини. Створюючи руїну економічну з нашого краю окупанти хочуть залишити нам з України ноне „дике поле“ і в ділянці культурній. Що воны

справу власне так і до цього провадять—видко хоч би з тенденційної діяльності офіційних большевицьких видавництв русіфікувати наш край шляхом видання для вжитку української людности московських книжок, а не українських. Коли змагання наших культурних сил, що під большевиками перебувають, не можуть витворити опору новій хвилі москалезації нашого краю завдяки різним репресіям і обмеженням,—то з тим більшою увагою наша еміґрація поставитись повинна до виконання тої праці, яка в сьогоднішніх обставинах на Україні перепроваджена бути не може і в значній своїй частині падає на еміґрацію.

Організація праці в справі перекладів.

Відповідні сили її, спеціально організувавшись для цієї мети та певний програм діяльності опрацювавши, зазначають ті галузі письменства і науки, може навіть і титули творів, переклади ж яких з чужоземних мов—потрібні по українському Ясна річ, що в цьому програму найдуть собі належне місце і красне письменство і праці з обсягу гуманітарних та прикладних наук. Та для того, щоб ця перекладна праця була продуктивною позбавленою паралелізму

і непотрібної затрати енергії, треба внести до неї певні і корективи. Коли опрацювання плянів того, що саме слід перекладати, належало б авторитетним людям чи спеціально організованим для цього об'єднанням по кожній колонії окремо, з певним регулюванням програму кожної з них. Міністром Освіти, то одним із головніших корективів для уникнення паралелізму в перекладній праці було би оголошення в органах нашої преси відомостей про те, хто саме і над перекладом якої чужоземної книжки працює. Спеціальна рубрика, завведена в еміграційних пресових виданнях і такій інформації присвячена, не одного од зайвої праці утримала б, на інші потрібні теми увагу його, як перекладчика, направивши.

Праця над створенням оригінальної літератури.

Ясна річ, що перекладами одними не можуть вичерпуватись наші творчі змагання в справі створення української книжкової лектури. Поруч з працею в цьому напрямку повинна провадитись напружена робота і в галузі створення власної оригінальної літератури. Розміри, характер і якість її залежати будуть от якості та підготовленности наукової тих авторів, що

ми їх маємо серед нас. Не будемо зменшувати тих потенцій, що можемо тут зареєструвати; занадто часом себе понижуємо і поневіряємо тенденційним нахилом до несміливости та перебільшеною оцінкою нашої, мовляв би непідготовленности. Краще подбаємо про розвиток тих можливостей, які посідаємо і в реальні чини попросуємо з більшою енергією їх перетворити.

Широким полем стелеться перед нами справа розпочатого вже створення оригінальної української літератури в різних галузях науки. А про те ніколи не повинні ми забувати про необхідність популярних книжок для народу, підручників для наших шкіл, од нищих почавши та вищими кінчаючи і відповідної лектури, для цілей самоосвіти і позашкільного виховання. Потреба в такій літературі колосальна; вона наймовірно зросте, коли впадуть кайдани насильства і обмана, якими поки що тримається на Україні чужинець окупавт. От через що в цьому напрямку треба з особливим напруженням працювати тим елементам еміграції, що мають і відповідну підготовку наукову і хист бути авторами путящих підручників та книжок з обсягу загально освітньої літератури.

Опрацювання творів про країни, де перебувало.

З окрема в серії книжок, з цього обсягу, що власне на еміграції можуть бути понаписувані, слід згадати про книжки, присвячені історії та сучасному становищу тих країн, де перебуваємо. Умовини перебування нашого на еміграції, можливість безпосереднього пізнання і ознайомлення з різними сторонами життя даної країни, одночасно з знанням мови її та літератури народу, що її заселює, одкриває можливість користування ширшим і різноманітнішим матеріалом для цієї мети. А тому було би дивним непростаченим, коли б ми повернули до себе „до дому“ без заготовлених рукописів на згадані теми і не поділились там своїми вражіннями та всебічними знаннями в цій справі перед найширшою аудиторією, яку уявляє собою читач України. Не кажучи про популярну літературу для народнього чи шкільного вжитку, треба мати на увазі і ширші праці, чи збирання матеріалів до них, монографічно опрацьованих та присвячених різним явищам громадського політичного, економічного, промислового і т. д. життя данного народу. Ми так мало знаємо, як собі прав добували иньші народи, як вони живуть тепер, що відповідні інформації, в формі

онографій чи журнальних розвідок виложені, у великій пригоді стануть поширенню круга наших відомостей та запізненню українського читача з чужими країнами і народами.

Збирання книжок, газет і інших друкованих матеріалів для нашої національної бібліотеки.

Ще кориснішу працю в цьому напрямку ми перепроводили б, коли б по змозі привезли з собою як найбільше книжок і інших друкованих матеріалів на різних мовах, як подарунок для нашої національної бібліотеки чи якихось українських наукових інституцій. Про це заздалегідь так само треба думати і кожному зручність використовувати, щоб цей обов'язок перед Батьківщиною виконати. Привезені книжки не будуть тільки збогаченням наших книгозборищ, а не раз стануть до послуги нашим ученим, і нашим студентам в їхніх чи наукових студіях, чи підготовчих до них вправах. Ясна річ, що для виконання цього обов'язку не треба мати тих підготовчих даних, що їх мусить мати автор-емігрант для самостійного написання книжки. Тут треба тільки почуття обов'язку, на яке здобудеться кожен морально здоровий патріот, член нашої еміграційної семьи!

А з окрема було би дуже цінною річчю системазувати той друкований матеріял, який знаходимо в чужоземній пресі чи літературі в питаннях, присвячених українській справі. Відповідні вирізки з часописів, статті по журналах і окремі книжки, присвячені їй.—коли їх перевезти на Україну та до відповідних науково-публічних інституцій передати. нецінниму прислугу дадуть авторам майбутніх монографій, розголосові чи історії нашої справи в міжнародних стосунках присвячених їй для історії, і для ближчої сучасности матеріяли ці мають велику вагу,—тим більше про збирання їх треба пам'ятати нашій еміґрації.

Архівні пошукування.

Ми не використали б всебічно нашого перебування за кордоном, коли б не вжили відповідних заходів для ознайомлення з тими матеріялами, що мають ся в тутешніх архивах і бібліотеках і торкаються історії України. Ясна річ що для такої праці треба мати спеціальну наукову підготовку і иньші відповідні данні. А про те, ті наші невільні еміґранти, що науковим фахом своїм мають щось спільного з інтересами науки української історії мусять використати б слушну нагоду для висвітлення не одного яви-

ща нашої минувшости принаймні, як вона переломлялась в свідомости колишніх наших спільників, або ворогів, або так чи инакше заінтересованих в нашій минулій боротьбі за державність міжнародніх обсерваторів. Пошукування, пороблені в свій час в Шведських Державних Архівах небіжчиком Молчановським, а В. Ліпінським в польських архівах як відомо, дали значні наслідки для нашої історичної науки і відкрили нові джерела для більш всебічного пізнання нашої минувшини. Коли І. Боршак один з наших сучасних емігрантів, йдучи слідами згаданих вище істориків, використовує тер своє перебування у Франції, віднаходячи в тамошніх архівах цінні матеріяли, що до епохи гетьманів Б. Хмельницького і Б. Орлика, то треба тільки побажати, щоб і инші, підготовлені до таких архівних пошукувань, члени нашої еміграції використали архиви ииьших країн для анальогичної мети. А ці архиви як виявилось, таять в собі високої ваги наукові документи і кличуть до себе наших дослідників. Не будемо ж упускати слушної нагоди, щоб із столітніх сховищ на денне світло витягти те, що нам досі було невідомим, а що таке велике значіння для нашої історії має!

Праця над засвоєнням наукових удосконалень.

Світова наука і під час великої війни і особливо після неї збогатилась великими здобутками. На різних ділянках її осягнуто цікавих відкрить, пороблено сміливі досліди, що відкрили нові перспективи, нові можливості використання сил матерії-природи для потреб чоловіка. І українському техніку, інженеру, хіміку і агрономові є чому повчитись, щоб свої знання поглибити і „останнє“ нове слово науки пізнати. Відбудова промислового, господарчого життя України вимагає од нас великого напруження сил і творчости, а найбільш продуктивне і економне витрачання їх може бути переведені тоді, коли за допомогою засвоєних нашими фахівцями останніх наукових досвідів і методів, будемо уникати уживання старих способів і знаряддя. Пильні студії наших фахових сил в зазначеному вище напрямку будуть реалізовані після нашого повороту на Україну не тільки для цілей господарчої відбудови її, а також і для потреб оборони нашої Батьківщини, а ця проблема, з огляду на деякі прикмети наших кордонів, а тако ж в звязку з новими завданнями і методами захисту їх, повинна притягти до себе увагу не тільки наших військо-

вих кругів, але й всіх фахових сил нації. Досвід великої світової війни показав, що стратегія як вище військове містечтво, тільки тоді може позиточних наслідків досягнути, коли широко використовує придбання наукових дослідів і відкрить. Мільонна армія без діяльної участі в її чинних операціях інженера, техника, хіміка, в сьогоднішніх умовах військової боротьби, свого завдання виконати не може. От через що нам треба вже тепер про справи, звязані з обороною Батьківщини думати, а фаховим силам еміґрації чуйно стежити за розвитком тих наукових дослідів, що їх можемо для цієї мети зужиткувати. Коли ж ми захотіли б спинитись над окремими галузями господарчої відбудови України, то тут прийшлося висловити побажання щоб не одна з них не щезла з поля нашої уваги і щоб уже сьогодні ті фахові сили, що ми маємо їх серед нас, опрацьовали пляни праці в відповідних напрямках, взявши на увагу висловлені вище міркування про потребу підготовки наукової праці в огнищах європейської науки.

* * *

Є дві актуальних справи, що вимагають до себе пильної уваги з боку нашої еміґрації,—це

справи заопікування нашим інтернованим військом і студентством.

Заопікування інтернованими.

Вище вже згадувалось, що наші інтерновані вояки, не дивлячись на тяжкі умовини свого життя, схоронили в собі велику морально-відпорну силу супроти різних розкладових впливів і готові кожної хвилини стати до виконання своїх обовязків перед Батьківщиною. Такий настрій наших інтернованих великого занепокоєння завдає ворогам нашої державности, особливо ж большевикам і вони всіх сил вживають, аби здеморалізувати їх та розкласти. З цією метою витрачаються величезні гроші: закладаються „комячейки“, розповсюджуються агітаційні листки, газети, ширяться неймовірні провокації; переводиться загалом деструктивна праця, до розбиття нашої сили направлена. Та вороги наші не можуть похвалитися великими і бажаними для них наслідками своєї розкладової праці. В цілому і командіри частин і козацтво тримаються непохитно і по лицарському переносять тяжкі умовини свого інтернування. З огляду на велику вагу наших інтернованих частин, як кадрів майбутньої армії так потрібної

для будівництва Української Держави. Наше еміграційне громадянство повинно опюморальну силу інтернованих вояків ще більш зміцнити та своєю увагою до потреб їхніх, своєю опікою над ними її поглибити, і незломною зробити. Інтерновані повинні знати ту велику відповідальність, що її вони понесуть перед Батьківщиною, коли заломляться-захитаються, а відповідні групи еміграційного громадянства не повинні забувати, що їх байдужність до долі інтернованих і до тої ролі, що її ці мають виконати в будівництві держави нашої, буде рівною, коли не більшою, в злочинности своїй.

Нашим інтернованим потрібна і матеріальна і моральна підтримка. Форми останньої можуть бути різноманітними: матеріальна допомога, постачання книжок, газет для бібліотек інтернованих, шкільного приладдя для освітніх і спортивних вправ їх, читання лекцій, рефератів тощо,—аби тільки була охота до цього і активна любов до братів наших, що стільки крові, праці і жертв поклали для нашої святої справи і що мають ще покласти їх в майбутньому для добра нашої Батьківщини! Та тільки коли беремось до цієї справи, то мусимо пам'ятати її державну вагу і уникати в заопікуванні потребами інтернованих, партійної чи якоїсь спеціальної

тенденції. Військо не може бути зряддям певної партії чи угруповання воно є здобутком цілої нації, цілої Держави, зряддям її і чинником державного будівництва. Опцю рису в державній ролі війська і на еміґрації ми повинні виплекати перш усього в своїй свідомости, що б потім після повороту на Україну, ще більш ідею цю цілому народу нашому прищепити.

Отже заопікуючись потребами нашого війська в умовинах інтернування, ми не маємо права керуватись в цій справі партійними мотивами, а тільки державні завдання понад усе повинні поставити. Той, хто такої вимоги не додержував би, показав би свою нерозвиненість державну і замість добра шкоду б загальній справі завдавав! Хоч би навіть удавав би при цьому „вовка в овечій шкурі“,—все одно його розпізнають і на чисту воду нечисту працю виведуть! Здоровий інстинкт державности, що його не раз уже виявляло наше військо, допоможе йому на майбутнє по державному орієнтуватись в облудливих заходах партійної тенденційности, або ще гірш персональних амбіцій, хоч би в гру увіходили і певні „авторитети“ чи зловживання нами, які в таких випадках фатально свій „вплив“ і перебільшене ними самими „значіння“ гублять.

Зробити з нашого вояки фанатика української державности, але свідомого, освідченого— ось що повинно бути завданням не лише Головної Команди нашої, але й цілого громадянства, яке в міру сил своїх згаданій команді повинно в цьому напрямку сприяти і допомогати.

Заопікування студентами.

Подібно до інтернованих вояків і наше студентство заховало в собі моральну силу перед ріжними розкладовими впливами. Воно відчуло той обов'язок, що на нього Батьківщина в цей мент поклала і ретельно за науку взялось, щоб використати примусове своє перебування за кордоном з найбільшою користю для національної справи. Цей напрям і настрої серед нашого студентства не можна не привітати: він свідчить про зрозуміння ним і сучасного моменту в долі нашої державности і тих завдань, які спеціально ставить перед ними програм будівництва української державности. А програм цей вимагає великої кількості свідомих, інтелігентних і працездатних будівничих, між иньшим і науково підготовлених до творчої державної праці. Становище науки на Україні взагалі, а шкільно наукових огнищ її зокрема ось уже кілька ро-

ків є загроженим, бо большевицька система і на них свою руйнуючу руку поклала, завдавши великий удар самій можливості функціонування університетів, інститутів гімназій то що. Почасти завдяки цьому спеціальному „попеченію“ большевицької влади над долею нашої науки, а почасти завдяки еміграції з України за кордон значної кількості її наукових сил, умовини розвитку там науки погіршали, а одночасно погіршали і можливості нормального навчання нашої молоді в гімназіях, університетах, інститутах то що. Коли все оце взяти на увагу, то матимемо певні браки, недостачі, надщербі і що до кількості і що до якості тих молодих діячів, що їх за цей час московської окупації видадуть наші вищі та середні школи. І ці браки та діри знов же повинна в міру сил своїх заповнити еміграція, власне молодші елементи її. За всяку ціну студентство мусить йти до чужоземних університетів, політехнік, і спеціальних академій, щоб пройти систематичний курс наук і повернути на Україну підготовленими до тої ролі, яка їх там чекає.

Старші елементи нашої еміграції повинні в цій справі як найбільшу допомогу й матеріальну й моральну подати молодшим, а останні мусять дати собі звіт в тому великому обовязку,

що на них падає в цей переломовий період нашої історії і не гаяти часу для всебічної підготовки до виконання обов'язку.

Справа навчання нашої студентської молоді за кордоном остільки широка, що вимагала би спеціальних, ширше уложених міркувань. Тут можна обмежитись тільки побажанням, зверненим до студентства: **учіться: не гайте часу!** Візьміть з закордонних огнищ науки як найбільше; перетворіть засвоєне і набуте як найглибше! Пам'ятайте, що ви відновляете давню і світлу традицію 16-17 в. в. нашої історії—безпосереднього контакту України з культурними країнами на ґрунті науки і освіти, а тому додавайте до відновленої традиції і ентузіазму молодечого нашої національної упертості, щоб створити сімбіоз емоції і розумової праці, який може видати прекрасні і позитивні наслідки. Для молоді держави нашої потрібен інженер і агроном, педагог-навчитель і лікар, дослідувач з обсягу гуманітарних наук і працівник в дільниці прикладного знання,—екрізь чекає величезне поле праці.

Праця серед національних меншостей-емігрантів з України.

Ставлячи перед собою завдання агітаційно-інформаційні про наші державні змагання серед чужинців, перепроводжуючи певну працю над собою для здобуття освіти і громадського досвіду в цілях найдоцільнішої участі нашої в будівництві Української Держави, наша еміграція повинна не забути ще про одне завдання великої державної ваги. Маємо на увазі перебування за кордоном численної еміграції, що територіяльно є українською, а належить до національних меншостей населення України. Серед цих кругів еміграції певні елементи живуть ще старими поглядами та надіями на єдину Росію, гадаючи, що українська справа не може бути розвязана в тій формі незалежної Української Держави, за яку ми обстоюємо та за яку стільки жертв поклали. Згадані елементи часом навіть ворожу агітацію серед чужинців проти наших змагань провадять, гадаючи, що таке поводження може безкарно для них минути. Коли діяльність одних з цієї групи поясниси можна егоїзмом, що часом добре оплачується з принципіально ворожих нам кол (хоч би авантюрищика Моркотуна пригадаємо), то негативна позиція

иньших знаходе своє зрозуміння просто в ізолюваності їхній від нашого організованого життя та в нехтуванні з нашого боку тої уваги, яку ми повинні цій групі присвятити. Завдання української еміґрації в стосункові до них полягатиме в тому, аби повернулись вони на Україну не явними чи тайними ворогами нашої державности, а державно підпорядкованими та чесними громадянами української держави. Інтереси державної педагогики цього вимагають од нас, незалежно од иньших мотивів, ще й через те, що з поміж цієї групи еміґрантів є чимало ріжних фахових сил, як от інженерів, техніків, промисловців-фабрикантів, фінансистів то що, участь яких в державній будівничій праці була би корисною не тільки там, на Україні, а вже й тут на еміґрації,—в тій підготовчій праці, яку еміґранти для повороту на Україну повинні провадити. Додержуючи певного такту, ми могли би ближче до них поставитись, а далі втягти їх в круг наших плянів, інтересів державних, і вже тут поволі зробити їх чинними в переведенню того програму праці, який накреслено вище і який за їхньою участю, можна би було де в чому поширити. Завдання це не є непоборимим для нас—отже і його треба на увазі мати в загальному програмі нашої діяльности на

еміграції. Ясна річ, що піднятись реалізації цього завдання повинні ті особи чи угруповання наші, які мають більше созвучних точок і інтересів з названих групами територіально української еміграції, а тому скоріше знайдуть спільну мову для установалення зв'язків з ними.

Не виключеною була би можливість, після доконання відповідної праці в стосункові хоча би до окремих особ чи угруповань з цієї категорії, практичної участі їх в де яких справах невідкладної ваги.

Видавництво книжок.

Одною з таких справ є організація видання українських книжок. Правда де що в цій справі провадиться нашими видавництвами, що не припинили своєї діяльності закордоном, а в міру сил своїх підживляють її. А про те сказати треба, що в цілому її не можна не визнати малозадовольняючою наші потреби в своїй книжці. Та воно й не дивно: наші видавництва не мають великих оборотних капиталів, для ширшого розвитку своїх видавничих операцій; коли ж взяти на увагу, що значний відсоток накладу вони повинні тримати на складах до ліпших часів, бо ринок збуту виданих книжок через ва-

лютові різниці та обмеження в перетранспортовці їх на Україну є дуже звуженим, то зрозумілою стане та млявість, яку треба признати загалом за видавничим рухом нашим на еміграції. Енергія окремих людей, як проф. Огієнко (видавництво „Українська Автокефальна Церква“) або Є. Вировий („Катеринославське Видавництво“) часом переборює труднощі і дає доказ, що й з малими грошовими засобами можливо велике діло провадити і значних наслідків досягти, а про те ці приклади не багато мають наслідування. Тим часом потреба видання українських книжок, як зазначалось раніш, набуває значіння державної загально-національної проблеми, і може бути в цьому масштабі доконана тільки тоді, коли еміграція дасть собі ясний звіт в тих наслідках що з сучасного становища видавничої справи випливають. З огляду на це,—притягнення до цієї справи уваги заможніщих кругів, „фінансової“, мовляв би, еміграції, може одкрити для неї певні можливости реалізації своїх капіталів для справи з комерційного боку певної, але що до зисків то пристосованої до повороту на Україну. В кожному разі певні пошукування і енергія в цьому напрямку повинні бути пророблені принаймні окремими рухливими одиницями нашого громадян-

ства, і не можна думати, що передчасний песимизм тут був би оправданий.

Очевидячки, що не можна тільки на цих можливостях будувати програму видавничої діяльності. Згаданий вище приклад успішних зусиль окремих осіб, що з самопосвятою і незначними засобами уміють значних наслідків доходити, може бути за вказівку і для праці інших наших прихильників та робітників на полі видавничої діяльності. Зрозуміння ваги цієї справи, почуття обов'язку перед Батьківщиною, ініціатива рухлива підскаже певним кругам нашої еміграції ті технічно-організаційні засоби, за допомогою яких можна видавничий рух оживити і таким чином одну з великих потреб нашого національного програму, коли не цілком задовольнити, то хоч принаймні де що значнійшого в цій справі зробити.

* * *

Організація справи видавництва книжок є остільки справою великої ваги, що центральні і місцеві об'єднання нашого еміграційного громадянства повинні б спеціальний податок на своїх членів покласти і обов'язати їх до виконання цього обов'язку. Правда, живемо ми в страшних злиднях, не маючи часом засобів матеріальних для задоволення елементарних життьових

вих потреб. Та про те і в таких умовах перебуваючи, колективними зусиллями зможемо певних цілком реальних наслідків досягти. В наших таборах для інтернованих в цьому напрямку зроблено чимало цінного. Нехай же приклад наших вояків потягне за собою здорове наслідування і серед інших груп нашої еміграції, що в кращих умовах життя перебувають! А найпаче треба звернути увагу на тих членів української еміграції, що зуміли орієнтуватись в обставинах перебування на чужині і навіть зручно приспособитись до них. Де хто з таких „американізованих“ емігрантів, і не ідучи в країну доларів, досить добрий заробіток для себе знайшов, з якого не тільки на прожиття вистарчає, а ще й лишки великі залишаються. Є окремі особи, що кинулись у вир спекуляції, комісійних операцій то що і „грубі гроші“ на цьому заробили, не перестають і далі на чужоземному полі „комерційний геній“ нашої нації виявляти. Громадянською опінією, моральною пресією можна поставити таких людей в умовини, серед яких виконання ними податку на потреби організованого життя нашої еміграції взагалі, а на видавничу діяльність її зокрема, буде для них актом обов'язковим, само собою зрозумілим, а нехтування ним—потягло б неприємні неба

жані для них наслідки. Під загрозою громадянського осуду чи бойкоту, в разі непідпорядкування обов'язуючим постановам еміграційних об'єднань чи їх ексекутив,— такі заможніші особи примушені будуть думати не тільки про свої власні грошові інтереси, а й про виконання обов'язків своїх перед Батьківщиною.

Заходи біля власної організації еміграційного громадянства.

Ясна річ, що всі завдання, які стоять перед українською еміграцією в праці її за кордоном для добра Батьківщини, можуть бути успішно dokonані тоді, коли ми будемо організовану, а не розпорошену емігрантську масу з себе уявляти. Не можна сказати, щоб ми не мали такої організації. Емігрантські наші колонії, що існують в різних державах, мають свої комітети, ради і інші ексекутиви, за допомогою котрих нормують своє життя і почуввають себе більш менш не розбитими на чужині. Де-які емігрантські об'єднання, як от Національний Союз або Товариство прихильників Ліги Націй, Спілка Українських Інвалідів і Союз Українських Жінок виявляють ширшу діяльність і чимало користного зробили серед

созвучних угруповань міжнароднього характеру для нашої справи. Де які місцеві еміграційні об'єднання, як от в Чехії, Польщі і Німеччині зуміли виявити активну ініціативу в справі приміщення нашої молоді до місцевих вищих шкіл і спромоглися дістати для цієї справи грошові засоби. В Чехії досягнуто навіть згоди уряду на організацію Української Агрономичної Академії в Падебрадах, яка й почала функціонувати з половини 1922 року, давши можливість побирати фахову науку більше як 300 студентам з нашої еміграційної молоді. Український Центральний Комітет в Польщі розпочав енергійні заходи в справі організації курсів Українознавства для тих наших студентів, що побірають науку в польських вищих школах Варшави. Все це факти позитивного характеру, які тільки привітати треба. А про те, поруч з такими фактами в життю наших еміграційних колоній маються і такі, що не відповідають інтересам здорового співжиття та незакаламученої атмосфери. Не одно, для прикладу кажучи, з діяльності Українського Пражського Комітету слід направити та з вжитку вивести. Втручання дрібязкове де кого з ексекутивних згаданого комітету в керування академією агрономичною закаламучує ту атмосферу, яка створилась біля цієї корисної і цінної справи, а тому, коли такі

факти мають місце, то їх громадською дорогою треба усунути. Не завжди під плащиком „безпартійности“ та „аполітичности“ справді таяться об'єктивність і толерантність. Не зовсім відповідає вимогам цім напр. орган Пражського Комітету „Нова Україна“, що фактично в значній мірі відбиває на собі ідеологію та тактики певного українського угруповання, представники якого відіграють активну роль і в езекутиві комітету і в редакції згаданого органу. Нічого не можна мати проти видавничої діяльності окремих політичних партій чи угруповань. Вони потрібні і мають певну цінність, як вияв їхньої дійсної сили і життєздатности, як показчик тих творчих ферментів, ріжнородність яких тільки збагачує життя нації взагалі, а еміграції її зокрема. Для ілюстрації пригадаймо хоч би видання „Соціялістичної Думки“ (органу У. С. Д. П.) заходами українських соціал-демократів, або видань „Союза Української Державности“ („Проект Конституції Української Держави“ або цінний „Економічний Збірник“). А про те прикре вражіння справляють ті об'яви життя громадського данної еміграційної колонії, де люде, користуючись технічними сприятливими умовами, надуживають їх, не той характер надаючи цім об'явам, що їх в дійсности данна наша колонія має.

Більш планово переведена організація еміграційних сил, росташованих в данній країні, безумовно внесе корективи в дотеперешні хиби організації еміграції і полагодить чи усуне не одну дїсгармонію її життя та діяльності. Як ідеальне завдання для своєї праці кожна еміграційна колонія повинна поставити собі: а) точний підрахунок своїх членів і б) установаження постійного звязку з ними. При осягненні цих умовин езекутивні орґани з меншою затратою сил зуміють перевести спеціяльні практичні завдання в справі: а) філантропійно-громадської допомоги незабезпеченим своїм членам, б) підшукування їм заробітка, в) уділення їм медичної допомоги і допомоги для переїздів з одної країни до другої, коли це потрібно, г) уділення їм своєчасної інформації про загально-українські справи або про справи, що торкаються життя данної еміграційної колонії і т. д. Ясна річ, що міцніша організація еміграції вплине на піднесення моральної якості її і створить серед неї здорову атмосферу, в якій легше і з більшими позитивними наслідками можна буде переводити всі ті відповідальні обовязки, що як частина загального програму нашого державного будівництва, покладаються українською нацією на еміграційні її об'єднання: що їх в загальних рисах сформульовано було вище.

При умовинах контактного зв'язку між ексекутивами окремих еміграційних центрів можна досягти і більшої єдності в діяльності усієї еміграції та максимального напруження цієї діяльності по зазначеним раніше напрямкам. Завданням Уряду буде надати цій діяльності ясний державний характер, але умовини, необхідні для цього, полягають перш за все в усталенню організаційних підстав еміграційного життя. Отож до цих точок і повинна увага морально-здорових елементів еміграції бути направлена. На щастя —зіснути, державно недісципліновані елементи уявляють собою порівнюючи незначний відсоток нашого громадянства, а через це йому легше собі раду дати з тим угрупованням чи особами, що своєю невідпорядкованістю, хорошою амбіцією і підозрілою тенденцією закаламучують ясні цілі еміграційних завдань.

Так звані „авантюри“, яких піднималися різні пройдисвіти на еміграції або „невменяємі“ політично особи з метою внести замішання в наше життя або підкопати провокаційними засобами повагу до здобутих нами державних цінностей, не дивлячись на певну енергію з боку цих, осіб, знаходили швидко опір з боку більшості нашої еміграції і суворий осуд для себе. Можна бути певним, що при більшій степені організованості її, повторення таких явищ бу-

де неможливим, а коли б хтось і пробував їх відновити, то швидко переконався б в недоцільності подібних заходів.

* * *

Висловленими вище увагами не можна звичайно вичерпати всіх завдань, що стоять перед нашою еміграцією. Та автор і не ставив собі універсальної мети в цій справі, поминувши відомо де-які моменти великої ваги як от устанавлення зв'язків з Україною та технічно-організаційна допомога нашому рідному населенню в боротьбі його з окупаційною Московською владою і подібні йому, що вимагають иньших шляхів і иньшого місця для свого освітлення. Той, кому близько на серці лежить власне ця форма праці на еміграції для увільнення нашої Батьківщини, зуміє свій інтерес в цьому напрямку здійснити і своєю любов'ю, почуття обов'язку перед нею в чинні акти втілити.

„Героїзм“ ширших кругів нашої численної еміграції в справі наближення так бажаного для всіх нас часу, коли впадуть кайдани Московсько-большовицької неволі, що ними скуто волю українського народу, полягає в тому, аби ця еміграція не розклалась морально, а, навпаки зміцнила свою odporну силу і ужитковала позитивно-час свого примусового перебування за кордоном.

Найважливіші помилки друкарські.

Ст. 1 р. 2	зверху надруковано:	українського	слід;	українського
ст. 1 р. 2	"	18	"	21.
ст. 2 р. 5	зверху	докотились	"	докотились
ст. 2 р. 3	знизу	постійно	"	постійно або спорадично
ст. 4 р. 2	зверху	поряжати	"	наражати
ст. 5 р. 14	зверху	добре знають	"	,добре знають,
ст. 6 р. 11	знизу	належну	"	незалежну
ст. 7 р. 14	зверху	перебуаання	"	перебування
ст. 8 р. 1	зверху	ще	"	що
ст. 9 р. 4	знизу	йго	"	його
ст. 10 р. 5	знизу	не?	"	ні
ст. 11 р. 3	знизу	допомога, ця	"	допомога, що ця
ст. 11 р. 2	знизу	він що її	"	він її
ст. 12 р. 8	зверху	непорозуміння	"	нерозуміння
ст. 12 р. 9	знизу	форма цієї	"	формація
ст. 14 р. 1	зверху	витримики	"	витримки
ст. 22 р. 9	зверху	той	"	тої
ст. 27 р. 13	знизу	нашого	"	нашого
ст. 36 р. 4	зверху	соціалістичної	"	„соціалістичної“
ст. 38 р. 11	знизу	розвідок об-	"	розвідок з об-
ст. 39 р. 6	знизу	публіцистів,	"	публіцистів, що
ст. 45 р. 7	зверху	дав	"	дає
ст. 46 р. 9	зверху	А то	"	Але
ст. 48 р. 8	знизу	викриваючого	"	викриваючи
ст. 60 р. 10	зверху	ваги	"	ваги
ст. 76 р. 8	знизу	чого нашої	"	чого і нашої
ст. 79 р. 4	зверху	названих	"	названими

Сторінки 57-54 в де яких примірниках між собою переплутались і стоять не своєю місці.